

Baroniçeler, Kuryeler, Panterler: Yasadışı Psikoaktif Madde Trafikğinde Kadınların Roller ve Temsilleri

Onur Ağkaya, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bozüyük Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü

ORCID: 0000-0003-3044-5978

E-Posta: onuragkaya@gmail.com

Özet

Yasadışı psikoaktif maddelerin üretimi, dağıtılması ve pazarlanmasının artan etkileri ve popüler kültürdeki sunumları, küresel ve yerel siyasette ve akademik çalışmalarda her geçen gün daha görünür hâle gelmektedir. Buna bağlı olarak, bu maddelerin trafiğinin farklı aşamalarında ve şebekelerde kadınlara biçilen roller ve kadınların temsillerinin anlaşılması da hem pratikte hem de akademik yazında daha çok önem arz etmektedir. Bu çalışma, kadınların, yasadışı psikoaktif madde trafiğinin farklı aşamalarında genellikle küçümseme ya da abartma arasında salınan rollerine ve temsillerine sanat eserleri, etnografik, antropolojik kaynaklar ve araştırmacı gazetecilik çalışmaları üzerinden odaklanmaktadır. Çalışmada, yasadışı psikoaktif madde trafiği şebekelerinde en alt kademedeki lider konumundaki kadınlara odaklanan literatür ve popüler kültürdeki sunumlar üzerinden, kadınların rolleri ve temsilleri analiz etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada, kadınların rolleri ve konumları, tarihsel-sosyolojik bir perspektifle faydalanılarak tartışılmaktadır. Buna göre, çalışmada, kadınların, daha çok, trafiğin alt basamakları olan üretim, dağıtım ve pazarlama aşamalarında rol aldığı; ancak, nadiren de olsa daha üst kademeler olan şiddet uzmanlığı ve en üst mertebeye olan liderlik konumuna da yükseldikleri savunulmuştur. Buna göre, bu yöndeki çalışmaların; kadınların trafikteki ve şebekelerdeki durumunu, kendi kararlarını kendileri alamayan, edilgen ve kurban aktörler ve bunun da karşısında, kadınların kendi kararlarını kendileri alan, risklerin farkında olan ve rasyonel, etkin aktörler olduğunu savunan örnekler olmak üzere ikiye bölündüğü ortaya konulmuştur. Vaka analizi sonucunda ise, kadınların, 20. yüzyılın başından itibaren, Meksika’da, trafiğin liderlik de dâhil birçok aşamasında rol sahibi olduğu ve bu durumun, birer açık sır olarak kabul gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, hem trafiğin kendi yapısı hem trafiğe dair söylemler hem de trafikle mücadele, ataerkil normlar ve pratikler üzerinden şekillenmiş; kadınların rol ve temsilleri de bunlardan etkilenmiş, faal olarak şebeke liderliği yapan kadınlar dahi kendilerini geri planda tutmaya dikkat etmişlerdir. Bu şekilde, küresel yasadışı madde trafiğindeki kritik konumları sebebiyle merkezine Meksika ve Kolombiya’daki yasadışı psikoaktif madde trafiği şebekelerini ve bunların eylemlerini alan çalışma, konuya dair Türkçe yazındaki göreceli boşluğa da katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet Çalışmaları, Yasadışı Psikoaktif Madde Trafikği, Uyuşturucu Trafikği, Kadınların Rolü ve Temsili, Latin Amerika.

Patronas, Mulas, Panteras: **Roles and Representations of Women** **in Illicit Psychoactive Substances Trafficking**

Abstract

The cascading effects of illicit psychoactive substances' production, distribution, and marketing and their presentation in popular culture are becoming more visible in global and local politics and academic studies. Accordingly, understanding the roles assigned to women and representations of women at different stages of trafficking these substances and in networks has become more important in practice and academic literature. This study assesses the roles and representations of women, which often oscillate between underestimation and exaggeration at different stages of illicit psychoactive substance trafficking through works of art, ethnographic, anthropological sources, and investigative journalism. The study analyzes women's roles and representations through presentations in literature and popular culture that focus on women as the lowest-ranking leader in illicit psychoactive substance trafficking networks. In this context, in this study, the roles and positions of women are analyzed using a historical-sociological perspective. Accordingly, the study concludes that women mostly play a role in the production, distribution, and marketing stages, which are the sub-stages of traffic; however, they rarely rise to the higher levels of expertise in violence and the highest level of leadership cadres. Accordingly, studies in this vein reveal that women in traffic and networks are divided into passive and victim actors who cannot make their own decisions, and examples that argue that women are rational and active actors who make their own decisions and are aware of the risks. As a result of the case analysis, the study contends that women have had a role in many stages of traffic, including leadership, in Mexico, since the beginning of the 20th century, and this reality was accepted as an open secret. However, patriarchal norms and practices have shaped both the structure of the traffic itself, the discourses about the traffic, and the fight against traffic. Since the roles and representations of women have been further affected by these norms and practices, women who actively led networks have prioritized keeping low profiles. In this respect, the study, which focuses on the illicit psychoactive substance traffic networks in Mexico and Colombia and their actions due to their critical position in the global illicit drug traffic, further aims to contribute to the relative gap in the Turkish literature on the subject.

Keywords: Gender Studies, Illicit Psychoactive Substances Trafficking, Drug Trafficking, Roles and Representations of Women, Latin America.

Giriş

Organize suç örgütlerinin ve bilhassa da yasadışı psikoaktif madde trafiği¹ şebekelerinin eylemleri ve etkileri, güncel siyasette, popüler kültürde ve akademik yazında daha çok önem ve aciliyet arz eden bir konu hâline gelmiştir. Yasadışı psikoaktif madde üretimi, dağıtımı ve pazarlanması süreçlerini içeren “trafik”, her geçen gün daha çok bireyin ve topluluğun hayatını ve düzenini etkilemektedir. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre 2021 yılı itibariyle yaklaşık 275 milyon birey hayatında en az bir kez “uyuşturucu madde” kullanmıştır ve bu 2030’da bu sayının, en az yüzde 10 kadar artacağı tahmin edilmektedir (UNODC, 2021). Buna paralel olarak, kârlılığı ve yaygınlığına bağlı olarak trafiği yürüten organize suç örgütleri, çeteler, terörist grupların eylemleri – kısaca “şebekeler”² ve ayrıca kolektif şiddet, Latin Amerika’nın başını çektiği birçok bölgede artmakta ve milyonlarca kişinin hayatına mâl olmaktadır (UNODC, 2019: 18-19; 29). Öte yandan, işsizlik ve yoksulluğun yüksek seviyelerde olduğu ve sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimin göreceli olarak daha kısıtlı olduğu bölgelerde organize suç örgütlerinin faaliyetleri ve bu genç nüfusun bu tür oluşumlara katılımı, bilhassa da küresel Covid-19 salgının etkisiyle, hızlı biçimde artış göstermiştir (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2020).

Dünyanın en büyük yasadışı psikoaktif madde pazarı olan Amerika Birleşik Devletleri’ne yakınlığı ve tarihsel sürecin bir sonucu olarak Latin Amerika ve özelde, dönemsel olarak, Kolombiya ve Meksika hem bölgesel hem de küresel trafiğin merkezi konumundaki coğrafyalar olmuştur. 1970’lerin ortalarından bugüne dek bölgede ve bu iki ülkede ortaya çıkan ve dönüşen şebekeler daha da büyüyerek bugün itibariyle küresel trafiğin belirleyicileri hâline gelmiştir (Ağkaya, 2020). Paralel biçimde, erkek egemen yapının ve normların hâkim olduğu trafiğin parçaları olan dünyanın diğer bölgelerindeki ve Latin Amerika’daki şebekelerde kadınların konumları, rolleri, temsilleri ve sunumlarına dair ilgi siyasette ve akademik çalışmalarda da artış göstermektedir.

Bu çalışma, söz konusu ilginin bir örneği olarak ve gelişen yazına bir katkı sağlamak amacıyla, kadınların, iktidar ilişkileri bağlamında özneleşmeleri üzerinden, bu şebekelerde ve trafikteki, konumlarına, rollerine ve temsillerine dair bir analiz sunmaktadır. Çalışmanın temel araştırma soruları olarak “kadınların yasadışı psikoaktif madde trafiği ve şebekelerindeki konumları, rolleri ve sunumları nelerdir?” ve “kadınlar, şebekeler içinde ve söylemlerde nasıl özneleştirilmektedir?” sorularını formüle etmekte ve bunlara yanıt aramaktadır. Bu bağlamda, çalışma, trafiğin en yoğun olduğu iki ülke olan Meksika ve Kolombiya örneklerine odaklanmaktadır. Çalışmanın ilk başlığı

altında, kadınların, trafik ve şebekelerdeki konumlarına ve temsillerine dair genel bir çerçeve sunulmaktadır. İkinci başlık altında ise 20. yüzyılın başından itibaren Meksika ve Kolombiya’da, kadınların trafikteki konumları, rolleri ve temsilleri ele alınmaktadır.

Çalışmada, tarihsel-sosyolojik bir teorik ve kavramsal çerçeve analiz aracı olarak benimsenmektedir. Latin Amerika’da ve genel olarak küresel yasadışı psikoaktif madde trafiğinin tarihsel-sosyolojik perspektiften ele alan analizlerin, faydalanacağı kaynaklar üç kısma ayrılmaktadır: Trafiğin, ekonomik ve siyasal boyutlarını tematik biçimde ele alan çalışmalar bunlardan birincisidir. İkinci grubu, aktörleri, *long-durée* tarihsel dönemler ve kökleşmiş yerel ve küresel yapılar üzerinden trafiği anlatan çalışmalar oluşturmaktadır. Üçüncüsü ve aynı zamanda en yaygın olan kaynaklar ise; merkeze, bireysel aktörleri daha doğrudan biçimde alan ve tarihsel ve sosyolojik analizler sunan, araştırmacı gazetecilik ve etnografik çalışmalarıdır. Bu kaynaklar; söz konusu trafiğin dışarıya kapalı yapısı düşünüldüğünde, birincil aktörlerden doğrudan ya da dolaylı olarak bilgi almaları, ulaşılabilen arşiv belgelerine dayanmaları ve erişilmesi zor ve riskli olan bilgilere ulaşılmasında müstesna bir rol üstlenmektedirler (Cruz ve Rivera (2014 [2003]: 108). Bu çalışmada, mümkün merteye tanımlayıcı ve tarihsel-sosyolojik bir analiz sunulması amacıyla bu üç tip kaynak grubundan da istifade edilmektedir.

Yasadışı Psikoaktif Madde Trafiği ve Şebekelerinde Kadınların Konumları ve Temsilleri

Kadınların, yasadışı psikoaktif madde trafiği ve trafiğindeki konumları ve rollerinin anlaşılabilmesi için, ilk olarak, söz konusu süreçlerin hangi aşamalardan oluştuğuna kısaca değinmek gerekmektedir. Çok genel olarak, trafik; üretim (ekim ve hasat), dağıtım (nakliye) ve pazarlanma (satış) aşamalarından oluşmaktadır (Wainwright, 2016; Arias ve Grisaffi, 2021). Ayrıca, küresel hacminin yaklaşık 200 milyar ABD dolarına ulaştığı tahmin edilen trafik (UNODC, 2021), çok ciddi boyutta finansal yapılanmaları ve içkin olarak da kolektif şiddet eylemlerini beraberinde getirmektedir (Durán-Martínez, 2018; Sánchez, 2022). Nitekim, trafiğin, genel hatlarıyla (i) üretim, (ii) dağıtım, (iii) pazarlama, (iv) şiddet uzmanlığı ve (v) idare (liderlik) ayaklarından oluştuğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Howard Campbell’ın (2008) sınıflandırması anlaşılır bir araç sağlamaktadır. Buna göre, trafiğin her kademesinde belirli seviyelerde idare/ liderlik konumları mevcuttur; ancak, yasadışı psikoaktif maddelerin,

- i) Üretiminde, bilhassa hasat işindeki roller en alt kademeye işaret etmekte;

- ii) Dağıtım, yani nakliye ve kuryelik rolleri bir üst ve orta seviyeye;
- iii) Pazarlama, yani perakende kısma denk gelen satış rolü orta seviyeye;
- iv) Şiddet uzmanlığı en üst merciinin bir altına;
- v) Liderlik, yani, şebekenin en üst konumu ise en tepe noktaya işaret etmektedir.

Öte yandan, yakın geçmişe kadar, kadınların trafik ve daha genel olarak suç şebekeleriyle olan ilişkilerine odaklanan ve bilhassa Anglo-Sakson yazının belirleyici olduğu çalışmalarda, kadınların daha bilinçsiz, aciz ve güçsüz konumlara sabitleyici biçimde sunduğu görülmektedir. Bu tür yaklaşımların merkezinde, özellikle ve çoğunlukla yoksun ve azınlık kadınları, katı bir yapısal iktidar sistemi çerçevesi içinde, erkeklerin güçlü konumlarına karşı ataerkil sosyo-ekonomik sömürünün “kurbanlar”ı olarak algılayan ve konumlandırıan bir anlayış hâkim olmuştur (Buxton, 2020). Bu yaklaşıma göre, kadınların büyük çoğunluğu, trafiğin genellikle en alt basamağı olan üretimde (del Olmo, 1990; Quesada, 2020; Pereira ve Ramírez, 2020; Zellers-León, 2021: 104-105) yer almaktadır. Ayrıca;

1. Daha kolay ve sık biçimde “manipüle edilebilmeleri” (Anderson, 2005: 385);
2. Madde taşıma ve kuryelik rollerinde daha başarılı olmaları, paravan olarak kullanılabilirmeleri, daha az dikkat çekmeleri ve daha az denetime maruz kalmaları (H. Campbell, 2008: 254-255; Carey, 2014: 54-56),
3. Bazı ülkelerin hukuk sistemlerinde daha az ceza almaları (Harper vd., 2002; Giacomello ve Youngsters, 2020);
4. Annelik, eş ya da sevgili rolleri itibarıyla yakınlarının madde kullanmaları ya da şebekelerde çalışmalarının sonucu olarak (N Campbell, 2000; H Campbell, 2008: 256-257; Carey, 2014: 10; 93-94; Fleetwood, 2014: 27);
5. Ekonomik zorluklar karşısında daha kırılğan, bağımlı ve “çaresiz” olmaları (Giacomello ve Feilding, 2013; Giacomello, 2014; Rose, 2020)

gibi nedenlerle, orta seviye olan dağıtım ve pazarlama aşamalarında roller üstlendikleri ortaya koyulmuştur. Buna ek olarak, kadınlara, ataerkil bir yapıyla işleyen trafikte, erkeklerin eşleri, sevgilileri, metresleri, anneleri, kardeşleri

olmak; ilk üç durumda ise genellikle kadınlıklarının ve estetik algıların belirleyici olduğu “yan roller ve temsiller” biçildiği ve dolayısıyla, kadınların nesneleştirilen kurbanlar oldukları yaklaşımı belirleyici olmuştur (Rossi, 2008 aktaran Fleetwood, 2014: 27; Hernández, 2021: 17; 54).

Bu hâkim yaklaşımların aksine, son yıllarda giderek artan, özellikle antropolojik, etnografik ve araştırmacı gazetecilik örneği çalışmalar; trafik ve şebekelerin farklı süreç ve kademelerinde, kadınların, bilinçsiz kurbanlar ya da olağan dışı faillerden ziyade, eylemlerinin ve bunların sonuçlarının farkında olan aktörler olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, kadınlar, trafik ve şebekelerde hangi konum ve rollerde olurlarsa olsunlar, aldıkları risk ve elde edebilecekleri kazançların farkında olan, manipüle edilen kurbanlar olmaktan ziyade, belirleyici ve dönüştürücü eylemler gerçekleştiren rasyonel aktörlerdir (Fiandaca vd., 2007; Anderson ve Kavanaugh, 2017; Buxton, 2020; Farfán Méndez, 2020). Bununla birlikte, bu ikinci yaklaşımın, trafik ve şebekeler içindeki istisnai örnekler üzerinden kadınların rol ve temsillerini genelleyerek sunan eklettik bir yanı olduğu da eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin, kadınların, şiddet uzmanlığı ve liderlik gibi üst kademelerdeki konumlara erişemediği gibi hâkim olan yaygın bir kanının aksine, son zamanlarda yapılan çalışmalar, 20. yüzyılın başından itibaren kadınların bazı şebekeleri en üst mertebeden kendi başlarına yönettiği (Gugliotta ve Leen 1989 [2011]: 21; Ingrassi, 2007: 50-51; Carey, 2022) ve suikastçı olarak görev yaptıklarını göstermiştir (Allum, 2007: 13-14; H Campbell, 2008: 252; Correa-Cabrera, 2017: 11; Hernández, 2021: 123). Ancak, söz konusu çalışmalarda, verilen lider ya da suikastçı kadın örneklerinin, trafikteki ve şebekelerdeki sayılarının genele kıyasla oldukça az ve oransal olarak düşük olduklarına dikkat çektikleri görülmektedir (H Campbell, 2008). Dolayısıyla, bu açıdan, kadınların rol ve temsillerini sunan ikinci yaklaşımın tetiklediği eklettizm ve sansasyonel ilgi arayışına yönelik eleştirilerde haklılık payı olduğu söylenebilir.³ Nitekim, bu noktada, kadınların, trafikteki, bilhassa da şebekeler içindeki temsillerinin ve rollerinin bir tür “küçümseme ya da abartma arasında salındığı” (Ramírez-Pimienta, 2019) görülmektedir.

Yukarıda sunulan tipolojiye ek olarak, yapılan çalışmalar, kadınlar, trafik ve şebekelerin diğer kriminal faaliyetlerinde de “yan” ve “destekleyici” rol ve konumlara sahip olduklarını göstermiştir. Bunlar arasında, aile üyelerinin ya da partnerlerinin şebekelerde çalışmaları durumunda, kadınların, ev işlerini yapması ve geçimini sağlaması, psikoaktif maddelerin üretimi ve dağıtımı için hammadde satın alması ya da maddelerin satılacağı mekânların sürdürülürlüğü sağlama ve aracılık yapması sayılabilir (Anderson, 2005: 376). Ayrıca, bazı çalışmalarda, sayıları azımsanamayacak kadının, kendileri ya da aile üyeleri ve partnerleri için psikoaktif madde tedarik etmek için bazı

durumlarda rızaları olsun ya da olmasın seks işçisi olarak çalıştıklarına dikkat çekilmektedir (Cusick, 2006; Carey, 2014: 56; 74-76; Balderas, 2016; Izcara Palacios, 2017; Weitzer, 2022). Yine aile ve ilişkilerle bağlantılı söz konusu yan rollerden bir diğeri ise, çalışmada daha önce değinildiği üzere, kadına biçilen estetik dekor görevini sürdürmektir. Bu durum, çoğu zaman şebekelerde yüksek konumlarda bulunan erkekler için iyi bir aile görüntüsünün sürdürülmesi adına, kadın için eş ve annelik rolüne karşılık gelmektedir (Carey, 2014: 56).

Son olarak değinilmesi gereken bir nokta, kadınların, yasadışı psikoaktif madde trafiğine içkin olan ve aşırı boyutlara ulaşan organize şiddetin farklı boyutlarda hedefi olması meselesidir. Başta Meksika ve Kolombiya gibi ülkelerde, trafikle bağlantılı şiddetin etkileri iç savaş yaşanan ülkelerdeki insani bilançoları aşmış durumdadır.⁴ Suçların cezasız kalmasının da yaygınlaştığı bu tür hâllerde, kadınlar, aşağılanma, cinsel istismar, zorla yerinden edilme, zorla kaçırılma ve kaybedilme, seri cinayetler, rakip şebekelerin ve güvenlik güçlerinin sembolik ya da doğrudan şiddetinin hedefine dönüşmektedirler (Wright, 2013; Monárrez-Fragoso, 2018; Pereira ve Ramírez, 2020: 174; Rodríguez, 2019; Hernández, 2021: 201). Nitekim, söz konusu durumun, yasadışı psikoaktif madde trafiğinin ve şebekelerinin içinde ya da çeperinde kadınların kurban durumuna düştükleri argümanını doğrudan güçlendirdiği açıktır. Öte yandan, kadınların trafikle bağlantılı şiddetin göreceli olarak daha çok ya da ağır biçimde kurbanları olduğunu savunan argümanlara karşı, uzun yıllardır dünyanın en tehlikeli ve cinayet oranlarının en yüksek olduğu şehirlerden biri olan, Meksika, Ciudad Juárez (Consejo Ciudadano Para la Seguridad Pública y la Justicia Penal, 2018) vakalarını takip eden Charles Bowden ve Molly Molloy, 1993 ile 2010 arasında öldüren kişilerin sadece yüzde 18'inin kadın olduğunu ifade ederek, söz konusu şehirde kadınların sistematik ve kasıtlı olarak hedef alındığı argümanını bir "söylence" olarak tanımlamıştır (aktaran Driver, 2015: 15). İlk bakışta tutarlı görünmesine rağmen, böyle bir argümanın fazla indirgemeci olduğu ve bilhassa Ciudad Juárez gibi bir örnekte, süregiden şiddeti ve suçların cezasız kalmasını çok az seviyelerde de olsa meşrulaştırmaya zemin oluşturacağı söylenebilir (Ağkaya, 2022).

Özetlemek adına, çalışmanın bu bölümüne kadar sunulan iki yaklaşımdan birincisine göre nispeten daha kolay kontrol edilebilmeleri; kuryelik rollerinde daha başarılı olmaları; bazı ülkelerde daha az ceza almaları; ekonomik zorluklar karşısında göreceli olarak daha bağımlı ve güvencesiz olmaları nedeniyle kadınların, yasadışı psikoaktif madde trafiğinin en alt kademeleri olan üretim, dağıtım ve pazarlama aşamalarında yer aldıkları görülmektedir. Her ne kadar, trafiğin ve şebekelerin daha üst kademeleri olan şiddet uzmanlığı ve liderlik rollerine erişseler de kadınların, sayılarının açık biçimde erkeklere oranla daha

az olduğu gözlemlenmiştir. Bunlara rağmen, kadınların, trafik ve şebekelerdeki rollerinin ve eylemlerinin daha görünür hâle gelmeye başladığı da açıktır. Söz konusu durum, trafik ve şebekelerle bağlantılı olarak mahkûm edilen kadınların sayısının 2000 ve 2017 yılları arasında yaklaşık yüzde 53 oranında artmasından da anlaşılmaktadır (Giacomello ve Youngers, 2020).⁵ Ancak, son dönemde yapılan çalışmalar, kadınların, neo-liberal politikaların da etkisiyle, daha bağımsız ya da ekonomik olarak güçlü olma isteklerinin arttığını, daha geleneksel yaklaşımların savunduğu üzere, bilinçsiz kurbanlardan ziyade aldıkları risklerin farkında olarak trafiğe ve şebekelere dahil olduklarını ve yasadışı yollardan dahi olsa gelirlerini artırmak istediklerini, dolayısıyla “evi geçindirmek için uyuşturucu madde satan kadın” rolünün aşındığını (Buxton, 2020: 148) ortaya koymuştur.

Son olarak, kadınların, trafik ve şebekelerde daha görünür hâle gelmesi, ziyadesiyle maskülen alanlar olarak görülen trafiğin kendisinin ve trafiğe karşı mücadelenin ve ilgili söylemlerin de aşınmasına ve dönüşmesine de neden olmuştur (Fleetwood, 2014: 20; Carey, 2017).⁶ Bu dönüşüm, ilk bakışta kadınların kurban konum ve rollerinden kurtulabilmesi ve daha ileri düzeyde yasal düzenlemeler ve trafikle mücadele pratiklerinin olumlu yönde gelişmesi için belirleyici gibi görünseler de kadınların, trafik ve şebekelerde rollerinin artması, bu yapılanmaların daha verimli ve yenilikçi yöntemlerle daha da güçlenmesine de neden olabilir (H Campbell, 2008: 252-253). Çalışmanın bir sonraki başlığında, yasadışı psikoaktif madde trafiği ve şebekelerinde kadınların rolleri, temsilleri ve hâkim söylemlerin, Meksika ve Kolombiya’daki ve ayrıca, popüler kültür ve sanat eserlerindeki yansımaları analize tabi tutulacaktır.

Patronas, Mulas, Panteras: Meksika ve Kolombiya’da Kadınların Trafikteki Temsilleri

Çalışmanın bu başlığı altında ise 20. yüzyılın başından itibaren Meksika ve Kolombiya’da, kadınların trafikteki konumları, rolleri ve temsilleri, ilk kısımda sunulan kuramsal ve kavramsal çerçeve içinde ele alınmaktadır. Kısaca değinmek adına, Meksika ve Kolombiya, hem dünyanın en büyük yasadışı psikoaktif madde pazarı olan Amerika Birleşik Devletleri’ne olan hem de trafiğin merkezî sayılacak konumları nedeniyle 20. yüzyılın başından itibaren dönemsel olarak küresel çapta, trafiğin merkez ülkelerine dönüşmüştür. Her iki ülke de 1960’lara kadar *marihuana* (hint keneviri) adlı maddenin çok büyük oranlarda yetiştirilerek kaçakçılığının yapıldığı coğrafyalar olmuştur (Astorga, 2003; Rovner, 2007; Pansters, vd., 2022).

1970’lerden sonra ise *coca* adlı bitkiden elde edilen kokain adlı maddenin dağıtımını ve pazarlama ağlarını Kolombiyalı grupların ele geçirmesinin

ardından hem trafik bağlamında hem de kadınların trafik ve şebekeler içindeki rol ve temsilleri bakımından köklü değişiklikler meydana gelmiştir (H Campbell, 2008: 239). 1975'ten sonra Medellín ve Cali'de ortaya çıkan iki büyük grup, hem Amerikalılar'da hem de küresel çapta, trafiğin lider konumuna yükselmişler ve 1990'ların ortalarına kadar Meksikalı gruplarla ortak olarak çalışmışlardır (Gootenberg, 2008: 273; 204). 1990'larda Kolombiyalı büyük gruplar dağıtılmış ve Meksika'da varlığını sürdüren gruplar daha da büyüyerek küresel trafiğin belirleyicileri hâline gelmiştir (Ağkaya, 2020). Genel olarak trafiğin yerel ve küresel her aşaması ve kadınların trafik ve şebekelerdeki rol ve konumlarıyla ilgili en önemli unsurlardan biri, Kolombiyalı grupların 1980'lerden itibaren gerçekten çok büyük olmalarına rağmen, Meksika'daki grupların, zaten 1920'lerden itibaren alkolden afyona kadar birçok maddenin kaçakçılığını yapan tecrübeli ve aynı zamanda, başta İstihbarat Dairesi (*Dirección Federal de Seguridad*) olmak üzere Meksika'da kurumların ve devlet görevlilerin desteğini alması ya da ortağı olmasıdır (Aguayo Quezada, 2001: 222-223; Hernández, 2010: 317; 477; Valdés Castellano, 2013: 236-239).

Meksika'daki şebekelerin kapasitelerinin ve faaliyetlerinin bu denli büyük olmalarına rağmen bir şekilde bilinçli ya da farkında olunmadan ihmal edilmeleri ya da gözden kaçırılmış olmaları, farklı bir bağlamda, kadınların, trafik ve şebekelerdeki rolleri ve konumları açısından da önemli bir fikir ve çıkış noktası sağlamaktadır. Nitekim, yakın zamanlı sayılabilecek çalışmalarında, Howard Campbell (2008; 2009), Carey (2014; 2017; 2022) ve Ramírez-Pimienta (2019), "La Nacha" takma adıyla bilinen Ignacia Jasso'nun, 1930'lardan 1970'lere kadar varlığını ve faaliyetlerini sürdüren ilk şebekeyi kurduğunu ve yönettiğini ortaya koymuştur. Ciudad Juárez'de basit nitelikli suçlar ve küçük miktarlarda yasadışı psikoaktif madde kaçakçılığı yapan eşinin öldürülmesinden sonra Jasso, kendisine "miras kalan" örgütü büyütmüş, inovatif kaçakçılık yöntemleri geliştirerek uluslararası bir şebeke kurmuş ve "uluslararası güvenliği tehdit eden" bir figüre dönüşmüştür. Jasso, ABD tarafından Meksikalı yetkililerden kendilerine teslim edilmesinin istenmesi (Carey, 2014: 12; Ramírez-Pimienta, 2019: 87) bakımından, bu ülkenin 1930'lardan itibaren yürüttüğü, farklı formlar alan ve 1970'lerden itibaren militerleşen uyuşturucuya karşı savaş siyasetinin ve pratiklerinin dönüm noktalarından birine işaret etmektedir. Jasso, ayrıca, "El Pablote" ve "El Corrido del hampa" adlı *narcocorridolarda* anılmıştır (Ramírez-Pimienta, 2011; 2019). *Narcocorridoların*, trafiğin önemli aktörlerinin hikâyelerini anlatan ve bu kişilerin kendi ünleri üzerinden hazırlanan ya da trafik içinde çok önemli roller üstlenmeden para karşılığı hazırlanan, bir tür "üst paye" olarak görülen bir müzik türü olduğu düşünüldüğünde, Ramírez-Pimienta'nın (2011) belirttiği gibi, Jasso'nun adının geçtiği iki *corrido* türünün

ilk ve nadir örneklerinden ikisidir ve trafiğin “maskülen” anlatsının bir nebze aşınması açısından önemli eserlerdir.

Jasso “La Nacha” ile aynı dönemlerde Meksika’daki trafiğin önemli diğer bir şebeke lideri ise “Lola la Chata” takma adıyla bilinen María Dolores Estévez Zuleta’dır (Carey, 2009). Zuleta da içinde bulunduğu şebekeyi büyütmüş ve uluslararası boyutta bilinen aktörlerden birine dönüşmüştür. Jasso’dan farklı olarak Zuleta, Ciudad de México’da faaliyet göstermiş, polisler ve emniyet amirlerinin de aralarında bulunduğu büyük bir ağ kurarak bugün Meksika’da süregiden ve devlet görevlileriyle işbirliğine dayalı trafik şebekelerinin öncüllerinden birini 1959’da ölümüne kadar devam ettirmiştir (Carey, 2009: 75-77). Zuleta’ya dair iki unsur, kadınların trafik içindeki temsil ve rolleriyle ilgili önemli fikirler vermektedir. Bunlardan ilki, Zuleta’nın, “Beat” adlı akımın önemli temsilcilerinden biri sayılan William Seward Burroughs’un (William Lee), 1981’de yayınlanan *Cities of the Red Night* adlı romanında uyarlanmış olmasıdır. Bizzat Zuleta’yla ya da Zuleta adına çalışan satıcılardan biriyle tahmin edilen Burroughs, romanın birkaç sayfasında, “Lola la Chata”yı ve kurduğu trafik düzenini betimleme yoluyla anlatmaktadır (Carey, 2009: 74). Dolayısıyla, çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinileceği üzere, Zuleta “Lola la Chata”, son yıllarda birçok sanat eserine ilham verme ve konusunu oluşturma açısından ilk örneklerden biri olarak sayılabilir. İkinci bir husus ise, Zuleta’nın, kendi yönettiği şebekenin liderliğini yürütmesinden önce bir “mula” olarak trafiğe dahil olmasıdır. İspanyolca’dan doğrudan çevirisi yapıldığında “dişi katır” ya da “eşek” anlamına gelen *mula*, 1950’lerden itibaren sınırlar arasında taşınan yasadışı psikoaktif madde ya da diğer kaçak malları taşıyan kişilere göndermede bulunmak için kullanılmıştır (Roldán, 1999: 168). *Mulas* olarak anılan kişiler, bugün itibarıyla, trafiğin dağıtım ve pazarlama aşamalarındaki sayıca en fazla insan grubuna karşılık gelmektedir. Ayrıca, ayrıntılarına ulaşmak tam olarak mümkün olmamakla birlikte, daha sonra liderlik konumuna yükselen birçok aktörün bir dönem *mula* olarak çalıştıkları bilinmektedir (Contreras, 2010: 325). *Mula* kavramı, birincil olarak kuryeler için kullanılmakla birlikte, Parra Restrepo (1996: 107), bazı şebekeler içinde, ABD’de yasadışı psikoaktif maddeleri dağıtan ve ayrıca satan Latin Amerikalı akrabalar ya da arkadaşlar için de *mulas* teriminin kullanıldığına dikkat çekmektedir.

Mulas, çalışmanın ilk kısmında değinildiği üzere, kadınların en çok edilgen olarak karakterize edildiği basamak ve rol olarak kabul edilmektedir (Fleetwood, 2014: 92). Söz konusu edilgenlik, bu noktada, kadınların statüleri veya kırılabilirlikleri sebebiyle kendi eylemlerini ve kararlarını kontrol edememeleri durumundan ziyade, bir kez *mula* olarak çalışmayı kabul ettikten sonra madde taşıma durumundaki güvensizliğe işaret etmektedir. Bu açıdan, *mula* rolü ve

konumu, cinsiyet farkının, göreceli olarak daha nötr hâle geldiği bir düzleme işaret etmektedir. Nitekim, Fleetwood'un (2014: 16) dikkat çektiği üzere, bu rolü kabul eden bir erkek de bir kadın kadar ve aynı şekilde, bir kadın da bir erkek kadar savunmasız durumda kalmaktadır.

Tarihsel sürece yeniden dönülecek olursa, Carey'in (2014: 6) belirttiği üzere 1940'lardan 1970'lerin ortalarına kadar, kadınların trafik ve şebekeler içindeki rolleri ve konumları "herkes tarafından bilinen sınırlar" olarak kalmaya devam etmiştir. Jasso ve Zuleta örneklerindeki gibi birçok kadın, FBI'nın arananlar listelerine girmiş ve kanun koruyucuların öncelikli hedefleri hâline gelmişlerdir (Carey, 2014: 160; 169). Zaman içinde, şebeke yöneten kadınlar için "*madrina*" (*ana*) tabiri kullanılmaya başlanmıştır; "La Nacha" ve Lola la Chata" 1970'lerin ortalarına kadar Meksika'da ve aynı zamanda ABD'de trafiğin en önemli örnekleri olarak faaliyetlerine devam etmiştir (Campbell, 2009: 60-61; Carey, 2014: 171).⁷

1970'lerin başından itibaren ise, öncelikli olarak Amerikalılar'da ve küresel trafikte nakliyesi göreceli olarak daha zor olan *marihuana* maddesinin yerini, taşınması ve pazarlaması çok daha kolay olan kokain maddesi almaya başlamıştır. 1950'ler ve 1960'lar boyunca üretimi ve satılması göreceli olarak nadir diye kabul edilen ve Perulu, Bolivyalı ve Kübalı şebekelerin domine ettiği kokain üretimi ve satışı, 1970'lerden itibaren, şiddete başvurmaya daha meyilli olan Kolombiyalı grupların eline geçmiştir (Gootenberg, 2008). "Kokain patlaması" olarak anılan bu dönemde, yakalanılarak el konulan miktarlar yüzlerce kiloya ulaşırken, New York'ta yakalanan en büyük sevkiyatlardan birinin Kolombiyalı Griselda Blanco'nun grubuna ait olduğu kayıtlara geçmiştir (Lupsha, 1989: 68). "Kolombiyalı *madrina*" olarak adlandırılan Blanco (Carey, 2014: 184), yalnızca dağıtım güzergahları ve stratejilerinde değil, aynı zamanda, kendisinin icat ettiği inovatif şiddet teknikleriyle de Kolombiya'da ve küresel trafikte belirleyici figürlerden birine dönüşmüştür. Bugün, trafikle bağlantılı şiddetin en sembolik suikast yöntemlerinden biri olan, bir sürücünün motosikleti kullanırken arkasında taşıdığı suikastçının UZI ya da MAC10 olarak tanınan silahlarla hedefine ateş ettiği saldırı yöntemi Blanco'nun yönettiği şebekenin silahlı üyeleri tarafından icat edilmiş ve daha sonrasında, diğer gruplar tarafından yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Prada, 2009). Aslına bakılırsa, Blanco'nun ünü, dağıtımını ve satışını gerçekleştirdiği miktarlardan ziyade, acımasızlığı ve şiddete olan yatkınlığından gelmektedir. O kadar ki, bazı durumlarda, Blanco, trafiğin kârlılığından ziyade kendi isminin bilinirliğine önem vermiş ve toplu katliam emirleri vermiştir (Zaitch, 2005: 205; Kassab ve Rosen, 2019: 45). Blanco'nun hayatı ve eylemleri, aralarında Drake gibi ünlü şarkıcıların da yaptığı bazı şarkılara, Billy Corben'in yönettiği *Cocaine Cowboys*

(2006) ve *Cocaine Cowboys II* (2008) belgesel türü filmlere konu olmuş; ayrıca, Blanco, ünlü yönetmen Guillermo Navarro'nun yönettiği *Cocaine Godmother* (2017) adlı filmde ünlü aktris Catherine Zeta-Jones tarafından canlandırılmıştır. 2022'de yapım aşamasında olan, küresel dijital yayın platformlarından birinde yayınlanacak olan bir yapımda, bir başka ünlü aktris Sofia Vergara, Blanco'yu canlandırmaktadır (Chicago Tribune, 2022).

1990'lardan itibaren, trafik içindeki kadın yöneticilerden en popüler ve sembolik bir figüre dönüşeni ise Sandra Ávila Beltrán'dır. En çok bilinen takma adıyla "*La Reina del Pacífico*" (Pasifiğin/ Pasifik Körfezinin Kraliçesi), Ávila Beltrán, 1970'lerden beri Meksikalı şebekelerin içinde olmuş ve bazı durumlarda liderlik rolü üstlenmiştir (Franklin, 2016). Arturo Pérez-Reverte'nin, *Narcocorrido* müziğinin en önemli gruplarından biri olan *Los Tigres del Norte*'nin, yine bu müzik türü içinde, bir *mula* olan Camelia'nın hikâyesini anlattığı *Contrabando y Traición* (Kaçakçılık ve İhanet) (YouTube, 2015) adlı *corridos*undan esinlenerek ve kendi ifadesiyle Ávila Beltrán'dan parçalar taşıyan (Pérez-Reverte, 2003; Miguel, 2007), *La Reina del Sur* (2002) adlı romanının, iki kez, büyük bütçelerle uyarlamaları çekilmiştir.⁸ Ek olarak, bu noktada, 1972'de yazılan ve 1974'te bestelenerek piyasaya sürülen *Contrabando y Traición* (ikinci adı *Camelia, la Tejana* [Teksaslı Kamelya]), *narcocorrido* türünü yeniden canlandırması ve bir kadın kaçakçıyı, hikâyenin başkarakteri olarak anlatması açısından önemli bir yere sahiptir (R D Hernández, 2019: 164-166). Yine, Ávila Beltrán'a ithafen Guillermo Zapata tarafından *La Reina del Pacífico*, Beltrán'ın bir partiye katılışını anlatan *Fiesta de la Sierra* (Dağlardaki Kutlama) (YouTube, 2020a), yine *Los Tigres del Norte* tarafından *Reina de Reinas* (Kraliçelerin Kraliçesi) (YouTube, 2020b) adlı *narcocorridolar* yapıp piyasaya sürülmüştür (Expansión, 2013). Gizliliğe önem veren bir şebeke lideri ve trafik içindeki kadının aksine (Carey, 2014: 196), Beltrán, farklı bir biçimde hem ulusal hem de uluslararası medyanın gündemine gelmeyi tercih etmiş ve 2008'de kendi hayatını anlattığı "*La Reina del Pacífico: Es la Hora de Contar*" (Pasifiğin Kraliçesi: Şimdi Anlatmanın Zamanı) adlı kitap 2008'de, Julia Scherer García tarafından yazılmış ve basılmıştır. Ayrıca, küresel dijital yayın platformlarından birinde yayınlanan ve yasadışı psikoaktif madde trafiğinin popüler hâle gelmesinde önemli bir payı olan *Narcos* (2015-2022) adlı yapımda, Isabella Bautista adlı kadın karakterin, açık biçimde Ávila Beltrán'ı temsil ettiği söylenebilir.

Isabella'nın, her geçen gün popülerleşen ve çeşitlenen *Narcos* adlı yapımdaki betimlemesi ve hikayesi, kadınların, trafikteki rol ve temsillerine dair aydınlatıcı bir örnek sunmaktadır. Ávila Beltrán'ın gerçekte olduğu gibi, yapımda, trafikte "güçlü" ailelerden birine mensup olan Isabella, ziyadesiyle maskülen ve "machó" bir dünya olan Meksika'daki *narcos* arasında kendine yer bulmaya çalışmaktadır.

Söz konusu yapımda herhangi bir değişiklik yapılmadan canlandırılan, Meksika’da bugün dahi tarihteki en nüfuzlu şebeke liderlerinden biri olan Miguel Ángel Félix Gallardo’ya yardım eden Isabella, Miguel Ángel tarafından kullanılır ve kenara itilir. Ziyadesiyle feminen ve frapan bir karakter olan Isabella’nın bu özellikleri ve anlatıya göre aile nüfuzu kadar kendisine bağlantılar sağlayan yönleri, Miguel Ángel’i istediği konuma ulaştırır. Ancak, Miguel Ángel, sürekli olarak ima edildiği üzere Isabella’nın hem “kendi payına” yönelik taleplerinden ve ayrıca, duygusal ve bedensel isteklerinden kaçır. Sonunda, devlet görevlilerinin desteğini tam olarak arkasına alarak ulaşabileceği en yüksek mertebeye ulaşan Miguel Ángel, Meksika’da trafiğin kim tarafından şekillendirileceğinin konuşulduğu ve birçok “yönetici”nin bulunduğu toplantıdan, Isabella’yı çıkarır. Oldukça sembolik olan bu hareket, Meksika’da trafik içinde bu denli yüksek mertebedeki bir kadının dahi erkek-egemen bu düzende ve *narcos* dünyasında yeri olmadığı anlayışına dair önemli bir fikir sunmaktadır. Yapımın bir sonraki sezonunda ise Isabella, Miguel Ángel ve diğer Meksikalı şebeke liderlerini devreden çıkararak Kolombiyalı şebekelerle doğrudan iş yapmaya çalışır. Isabella, bu kez, yine gerçek bir kişi olan ve yapımda doğrudan canlandırılan Enedina Arellano Félix ile ortaklık kurmaya çalışır. Ancak, Enedina’nın erkek kardeşleriyle olan düzenini ve trafikteki konumlarını bozmak istememesi nedeniyle önce istediği ortaklığı kuramaz ve sonunda, Enedina tarafından ihbar edilerek tutuklanır.

Çalışmanın bu kısmına kadar sunulduğu üzere, değinilmesi gereken bir nokta, Ávila Beltrán örneğindeki gibi ister kendi tercihleriyle ister popüler kültür çalışmalarının ve sansasyonel bilgi paylaşımlarının etkisiyle olsun, önce Meksika ve Blanco örneğinde olduğu gibi Kolombiya’da, şebekelerde liderlik rolünü yerine getirmiş kadınların, çok akademik çalışmanın ve trafikle mücadelenin konusu ve hedefine dönüştüğü görülmektedir. Bunun belirleyici sebeplerinden birinin, ABD’nin, “uyuşturucuya karşı savaş” adı altında trafikle mücadeleyi militarize hâle getirmesi ve mücadelenin merkezine 1980’li yıllardan itibaren önce Kolombiya ve daha sonra Meksika’yı koyması olduğu söylenebilir. Elbette, bu iki ülkedeki konjonktürün ve kurumsal zayıflığın da trafik ve şebekelerin daha rahat bir şekilde işlemesine neden olduğu bir vakıadır. Öte yandan, her ne kadar bu iki ülkedeki örnekler kadar popülerleşme de trafiğin önemli rotaları olan başta Guatemala, Honduras ve El Salvador’da da yeni *patronların* (baroniçeler) ortaya çıktığı ve önemli figürlere dönüştüğü görülmektedir.⁹

Son olarak, çalışmanın ilk bölümünde değinildiği üzere, kadınların, trafik içinde profesyonel şiddet uzmanları hâline geldiği ve şebekelerin silahlı kanatlarında aktif olarak rol aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda, “Las Barbies”, “Las Tinkerbells” ve “Las Reinas” gibi *sicaria* (suikastçı) gruplarının sayıları ve eylemleri günden güne artmaktadır (Borderland Beat, 2011). Bu grupların içinde

en çok bilineni ise, Meksika'da trafiğe bağlantılı şiddetin iç savaş niteliğinde çatışmalara dönüşmesinde büyük payı olan *Los Zetas* adlı grubun, *Las Panteras* adlı silahlı kadın grubudur. 2010'dan önce kadınların *Halconas* (Şahinler) grubu adı altında gözcü ve muhbir olarak görev aldığı grup, zamanla, kadınlardan silahlı bir suikast takımı oluşturmuş ve rakip gruplarla çatışmalarında, *Panteras*'ı kullanmaya başlamıştır (Vanguardia, 2019; Hernández 2021: 123). Aşırı şiddet kullanmasıyla ünlenen *Los Zetas*, aynı şekilde, işkence, keskin nişancılık ve toplu katliam görevlerinde *Pantera*'ları görevlendirmiş ve zamanla, başta Sinaloa ve Juárez grupları olmak üzere diğer şebekeler de kadınlara benzer roller vermeye başlamıştır (Borderland Beat, 2011). *Sicaria*'ların trafik ve şebekelerde artan rolleri ve görünürlükleri de kadın şebeke liderleri örneğinde olduğu gibi *narcocorrido* türünde karşılık bulmuş ve *Panteralar*'ın cesareti ve acımasızlığı, *Grupo Exterminador* adlı grubun *Las Panteras* adlı baladında övülmüştür (YouTube, 2018).

Sonuç

Yasadışı psikoaktif maddelerin trafiği ve bu trafiğin etkileri, aralarında Türkiye'nin (Haber Türk, 2022) de olduğu birçok ülkede ve küresel olarak daha görünür ve ağır biçimde hissedilir hâle gelmektedir. Trafiğin etkilerinin artması, kadınların, trafikteki ve trafiğin aktörleri olan şebekelerde her geçen gün belirginleşen rolleri ve temsillerinin anlaşılmasını daha önemli ve gerekli hâle getirmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma, söz konusu trafiğin merkezî konumundaki Meksika ve Kolombiya örnekleri üzerinden kadınların 20. yüzyılın başından itibaren trafik ve şebekelerdeki rol ve temsillerine yönelik tarihsel-sosyolojik bir analiz sunmuştur. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk başlığı altında, antropolojik, etnografik ve araştırmacı gazetecilik örneği çalışmalar üzerinden, kadınların, daha çok, trafiğin alt basamakları olan üretim, dağıtım ve pazarlama aşamalarında rol aldığı; ancak, nadiren de olsa daha üst kademeler olan şiddet uzmanlığı ve en üst merteye olan liderlik konumuna da yükseldikleri savunulmuştur. Buna göre, bu yöndeki çalışmaların; kadınların trafikteki ve şebekelerdeki durumunu, kendi kararlarını kendileri alamayan, edilgen ve kurban aktörler ve bunun da karşısında, kadınların kendi kararlarını kendileri alan, risklerin farkında olan ve rasyonel, etkin aktörler olduğunu savunan örnekler olmak üzere ikiye bölündüğü ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk bölümde ortaya konulan kavramsal model üzerinden, kadınların Meksika ve Kolombiya'daki trafik ve şebekelerdeki rol ve temsilleri gerçek kişilerin, akademik çalışmalardaki ve popüler kültür ve sanat eserlerindeki sunumları üzerinden ele alınmıştır. Buna göre, kadınlar, 20. yüzyılın başından itibaren, bilhassa Meksika'da, trafiğin liderlik de dahil birçok

aşamasında rol sahibi olmuş ve bu durum, birer açık sır olarak kabul görmüştür. Bununla birlikte, hem trafiğin kendi yapısı hem trafiğe dair söylemler hem de trafikle mücadele, ataerkil normlar ve pratikler üzerinden şekillenmiş; kadınların rol ve temsilleri de bunlardan etkilenmiş, faal olarak şebeke liderliği yapan kadınlar dahi kendilerini geri planda tutmaya dikkat etmişlerdir.

1970'lerden itibaren ise hem Amerikalılar'daki hem de küresel trafik, kokain adlı maddenin üretiminin ve dağıtılmasının artması ile birlikte köklü değişimlere uğramış ve kadınların rol ve temsilleri de buna paralel biçimde değişmiştir. 1980'lerden itibaren, trafiğin büyük kısmını oluşturan dağıtımcı güruh (*mulas*) daha inovatif kaçakçılık yöntemleri ile hem trafiğin hem de trafikle mücadelenin şekillenmesinde rol oynamaya başlamıştır. Yine aynı biçimde, şebeke lideri konumundaki bazı kadınlar, kendi konumlarının ve güçlerinin bilincinde olarak üstelik şiddete sıklıkla başvurarak daha görünür olmayı tercih etmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren ise kadınların trafikteki rolleri ve konumları, başta trafikle özdeşleşmiş bir müzik türü olan *narcocorridolar* ve 2000'li yıllardan itibaren ise film ve dizi uyarlamalarıyla daha da görünür hâle gelmiştir. Yine, 2000'li yıllarda, kadınların göreceli olarak daha az tercih ettiği ya da rol aldığı organize şiddet işleri, Meksika'daki bazı şebekeler tarafından kadınlara yaptırılmaya başlanmıştır.

Yeri ve kapsamı sınırlı olan bu çalışmada, kadınların, trafikteki ve şebekelerdeki rollerinin, maskülen normlar ve söylemler altında, üretilmeleri ve yeniden üretilmelerini hazırlayan tarihsel ve sosyolojik koşulları ve bu koşulların, kadınlara biçtiği sabit roller ve konumlar, mümkün olduğu kadar eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ancak, böyle bir çalışma, yeri ve kapsamının sınırları da göz önünde bulundurularak, Türkçe'de göreceli olarak eksik olan ilerdeki çalışmalar için yapıcı anlamda provokatif bir çağrı görevi görmekle yetinebilecektir. Son olarak, bu çalışma, herhangi bir şekilde çözüm sunan ya da reçete öneren bir girişimden ibaret değildir. Ne var ki, psikoaktif madde trafiğiyle mücadelede, bugüne kadar Meksika ve Kolombiya'nın da örneği ve sahası olduğu üzere, militarize yöntemlerin benimsenmesinin yerine yerel kültür normlarını ve toplumlardaki sorunları önceleyen politikalar üzerinden şekillenmesinin daha yararlı olacağını hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Ancak bu şekilde, cinsiyet ayrımı olmaksızın, trafiğin ve şebekelerin bireyleri kullanmasının önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

Sonnotlar

¹ Çalışmada, dönemsel ve söylemsel olarak değişkenlik gösteren ve kanuna uygunluk ve yasadışı kalıplarına sıkışan “uyuşturucu maddeler” tabiri yerine, göreceli olarak

daha nötr bir kavram olan “psikoaktif maddeler” kalıbı maksatlı biçimde ve dönüşümlü olarak kullanılmaktadır.

² Bu tip yapılar için yaygın olarak “kartel” terimi kullanılmaktadır. Ancak, bazı grupların yapısal ve operasyonel özelliklerinin farklılık sunmaları (Durán-Martínez, 2018: 153-160) ve ayrıca, bu tür yapıları, siyasi karar alıcılar ve ses getirici haber sunmaya çalışan bazı medya organlarının yaptığı gibi sadece kartel olarak adlandırmak, yalnızca politik değil akademik olarak da bazı sakıncalar içermektedir. Bunların en başında; yasadışı psikoaktif madde trafiğini önlemeye yönelik siyaset ve pratikte, sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamın ve tarihin hiçe sayılarak militarizasyonun önünün açılması ve gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin meşru zemine oturtulması gibi sorunlar bulunmaktadır (Astorga, 2006: 148). Bu unsurlara dikkat çekilmekle birlikte, çalışmada, kartel teriminin kullanılmasından mümkün olduğu derecede imtina edilmekte, ancak, bağlama uygun olduğu takdirde anlatımın kolaylaştırılması gereken yerlerde terim yaygın biçimiyle kullanılmaktadır.

³ Çalışmanın bir sonraki başlığında daha detaylıca ele alınacağı üzere, böyle bir kanının oluşmasında büyük bütçeli sinema ve dizi yapımları ve ayrıca kültür eserlerinin payı olduğu da yadsınmaz.

⁴ Aşırı boyutlara ulaşan şiddet olaylarının yaşandığı ve toplu katliamların gündelik hayatın parçasına dönüştüğü Meksika’da, yalnızca, 2015-2021 arasında 170.000’den fazla kişi öldürülmüş, 30.000’den fazlası ise zorla kaybedilmiştir (Justice in Mexico, 2021). 1980’li yılların ortalarından 1996’da büyük trafik şebekelerinin dağıtılmasına geçen sürede ise trafikle bağlantılı şiddetin küresel merkezi Kolombiya olmuştur. Devam eden iç savaşın etkisiyle katalize olan şiddet sarmalı, 1996’da Cali grubunun dağıtılmasından sonra bir nebze düşüşe geçmiş olsa da son yıllarda trafikle bağlantılı şiddet ve cinayetler, aktif olan gerilla gruplarının yasadışı psikoaktif madde ticaretinde paylarını arttırmak için saldırı eylemlerini arttırmasına bağlı olarak yeniden artmaktadır (El Tiempo, 2021).

⁵ Her ne kadar trafik ve şebekeler ve ayrıca bunların faaliyetleriyle ilgili bilgilere bütün ayrıntılarıyla ulaşmak düşük olasılıklı olsa da kadınların şebekeler içindeki oranının yüzde 11 civarında olduğu tahmin edilmektedir (van Duyne ve Levi, 2005: 75).

⁶ Bu ifadenin, hiçbir sûrette trafiğe ve şebekelere yönelik olumlayıcı bir yönü ve bu yönde bir gayesi bulunmamaktadır.

⁷ İspanyolca’dan çevirisi doğrudan yapıldığında, “*madrina*” kelimesi Türkçe’de “ana”, İngilizce’de ise “godmother” anlamına gelmektedir. Carey, tabiri, şebekeler içinde liderlik konumundaki kadınlara göndermede bulunmak için kullanılmaktadır. Öte yandan, Howard Campbell (2009: 207-209) ve Aguiar (2012: 161) gibi araştırmacılar ise “*madrina*” teriminin genellikle trafikle mücadele eden resmî kurumlara bilgi sağlayan kadınları anlatmak için kullanıldığına işaret etmektedir.

⁸ Üstü kapalı olarak Ávila Beltrán’ın anlatıldığı Teresa adlı başkarakterini canlandıran aktrisler ise Latin Amerika film endüstrisinin önemli isimleri, Alice Braga ve Kate del Castillo’dur. Kate del Castillo, Meksika’daki ve küresel trafiğin en büyük şebekelerinden

biri olan Sinaloa Grubunun lideri “El Chapo” takma adıyla bilinen, Joaquín Archivaldo Guzmán Loera ile, Guzmán’ın kaçak olduğu bir dönemde görüşerek röportaj yapmasıyla gündeme gelmiştir.

⁹ Çalışmanın kısıtlı yeri ve kapsamı göz önünde bulundurularak, bu aktörlere bu şekilde değinilecek yetinilecektir. Latin Amerika’da *patronas* ve etki alanlarını kapsamlı bir biçimde ele alan harita ve veriler için bkz. Bonello (2022).

Kaynakça

Aguayo Q S (2001). *La Charola: Una historia de los servicios de inteligencia en México*. México City. D.F.: Grijalbo.

Aguiar J C (2012). Policing New Illegalities Piracy, Raids, and Madrinras. İçinde: W G Pansters (der), *Violence, Coercion, and State-Making in Twentieth-Century Mexico*, Stanford: Stanford University Press, 159-181.

Allum F (2007). Doing It for Themselves or Standing in for Their Men? Women in the Neapolitan Camorra (1950–2003). İçinde: G Fiandaca (der), *Women and the Mafia: Female Roles in Organized Crime Structures*. Londra: Springer, 9-18.

Anderson T L (2005). Dimensions of Women’s Power in the Illicit Drug Economy. *Theoretical Criminology*, 9(4), 371–400. doi: 10.1177/1362480605057725

Anderson T L ve Kavanaugh P R (2017). Women’s Evolving Roles in Drug Trafficking in the United States: New Conceptualizations Needed for 21st-Century Markets. *Contemporary Drug Problems*, 44(4), 339–355. <https://doi.org/10.1177/0091450917735111>.

Arias E D ve Grisaffi T (2021). Introduction: The Moral Economy of the Cocaine Trade. İçinde: E D Arias ve T Grisaffi (der), *Cocaine: From Coca Fields to the Streets*, Londra: Durham University Press, 1-40.

Astorga L (2003). *Drogas sin Fronteras*. Debolsillo.

Astorga L (2006). México: tráfico de drogas, seguridad y terrorismo. İçinde: C Galvis (der), *Narcotráfico: Europa, Estados Unidos, América Latina*, Lima: Obreal, 139-161.

Balderas O (2016). My seven years as a sex slave in Mexican drug cartels. *Vice News*, 12 Ağustos. Son erişim tarihi, 7/10/2022. <https://www.vice.com/en/article/zmqee9/my-seven-years-as-a-sex-slave-in-mexican-drug-cartels>

Bonello D (2022). Las Patronas: The Secret History of Latin America’s Female Cartel Bosses. *Vice News*. Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://www.vice.com/en/article/wx5v99/las-patronas>

Borderland Beat (2011). Female assassins a growing part of drug cartels. Son erişim tarihi, 7/10/2022. <http://www.borderlandbeat.com/2011/06/female-assassins-growing-part-of-drug.html>

Buxton J (2020). Women as Actors in the Drug Economy. İçinde: J Buxton, G Margo ve L Burger (der), *The Impact of Global Drug Policy on Women: Shifting the Needle*, Bingley:

Emerald Publishing Limited, 147-158. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200021>

Campbell H (2008). Female Drug Smugglers on the U.S.-Mexico Border: Gender, Crime, and Empowerment. *Anthropological Quarterly*, 81(1), 233-267. doi: 10.1353/anq.2008.0004

Campbell H (2009). *Drug War Zone Frontline Dispatches from the Streets of El Paso and Juárez*. Austin: University of Texas Press.

Campbell N D (2000). *Using Women: Gender, Drug Policy, and Social Justice*. New York: Routledge.

Carey E (2009). Selling is More of a Habit than Using: Narcotraficante Lola la Chata and Her Threat to Civilization, 1930-1960. *Journal of Women's History*, 21(2), 62-89. doi: 10.1353/jowh.0.0080

Carey E (2014). *Women drug traffickers: mules, bosses, and organized crime*. New México: University of New México Press.

Carey E (2017). A Woman Formed the First Cartel? Historical imagination and realities of the US-Mexico drug war. *Social History of Alcohol and Drugs*, 31, 25-41.

Carey E (2022). La Nacha, the Godmother of Border Trafficking: Transnational Drugs and Gendered Power in Ciudad Juárez, 1920–1960. İçinde: W G Pansters ve B T Smith (der), *Histories of Drug Trafficking in Twentieth-Century Mexico*, Albuquerque: University of New Mexico Press, 109-126.

Chicago Tribune (2022). Primer vistazo a Sofía Vergara como la famosa reina de las drogas Griselda Blanco para nueva serie de Netflix, 20 Ocak. Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://www.chicagotribune.com/espanol/entretenimiento/sns-es-sofia-vergara-reina-drogas-narco-griselda-blanco-netflix-20220119-r62s7kk6xbqbhdk6d5datrs14-story.html>

Consejo Ciudadano Para la Seguridad Pública y la Justicia Penal (2018). *Las 50 ciudades más violentas del mundo 2018*. Son erişim tarihi, 1.11.2021. <http://www.seguridadjusticiaypaz.org.mx/seguridad/1567-estudio-las-50-ciudades-mas-violentas-del-mundo-2018>

Contreras L P (2010). De 'marihuaneros' a 'mafiosos': transformaciones en los discursos de la prensa colombiana de los años sesenta y setenta sobre el 'problema droga'. *Signo y Pensamiento*, 39, 314-329.

Correa-Cabrera G (2017). *Los Zetas Inc: Criminal Corporations, Energy and Civil War in Mexico*. Texas: University of Texas Press.

Cusick L (2006). Widening the harm reduction agenda: From drug use to sex work. *International Journal of Drug Policy*, 17(1), 3–11. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2005.12.002>

Del Olmo R (1990). The Economic-Crisis and the Criminalization of Latin-American Women. *Social Justice*, 17(2), 40–53.

Driver A (2015). *More or Less Dead: Femicide, Haunting, and the Ethics of Representation*

in Mexico. Tuscon: The University of Arizona Press.

Durán-Martínez A (2018). *The Politics of Drug Violence: Criminals, Cops and Politicians in Colombia and Mexico*. New York: Oxford University Press.

El Tiempo (2021). “¿Qué hay detrás del aumento de homicidios en lo que va del año?”, 1 Temmuz. Son erişim tarihi, 12/9/2022. <https://www.eltiempo.com/justicia/delitos/balance-de-homicidios-en-colombia-aumentaron-21-en-2021-600015>

Expansión (2013). Sandra Ávila, “reina” que inspira corridos y destaca en el mundo del narco. 20 Ağustos. Son erişim tarihi, 9/10/2022. <https://expansion.mx/nacional/2013/08/20/sandra-avila-reina-que-inspira-corridos-y-destaca-en-el-mundo-del-narco>

Farfán Méndez C (2020). Women’s Involvement in Organised Crime and Drug Trafficking: A Comparative Analysis of the Sinaloa and Yamaguchi-gumi Organisations. İçinde: J Buxton, G Margo ve L Burger (der), *The Impact of Global Drug Policy on Women: Shifting the Needle*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 159-168. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200022>

Fiandaca G (der). (2007). *Women and the Mafia: Female Roles in Organized Crime Structures*. Londra: Springer.

Fleetwood J (2014). *Drug Mules: Women in the International Cocaine Trade*. New York: Palgrave Macmillan.

Franklin J (2016). Queen of Cartels: most famous female leader of Mexico’s underworld speaks out. *The Guardian*, 16 Mayıs. Son erişim tarihi, 22/10/2022. <https://www.theguardian.com/society/2016/may/16/mexico-drug-cartels-famous-female-leader-sandra-avila>

Giacomello C (2014). How the Drug Trade Criminalizes Women Disproportionately. *NACLA Report on the Americas*, 47(2), 38-41. doi: 10.1080/10714839.2014.11721853.

Giacomello C ve Youngers C A (2020). Women Incarcerated for Drug-related Offences: A Latin American Perspective. İçinde: J Buxton, G Margo ve L Burger (der), *The Impact of Global Drug Policy on Women: Shifting the Needle*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 103-111. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200016>

Giacomello C ve Feilding A (2013). *Illicit Drugs Markets and Dimensions of Violence in Guatemala*. Oxford: Beckley Foundation. Son erişim tarihi, 4/10/2022. <https://www.beckleyfoundation.org/wp-content/uploads/2016/04/Illicit-Drugs-Markets-Report-20-December-2013.pdf>

Global Initiative Against Transnational Organized Crime (2020). *Crime and Contagion: The Impact of a Pandemic on Organized Crime*. Son erişim tarihi, 4/10/2022. <https://respect.international/wp-content/uploads/2020/07/Crime-and-Contagion-The-impact-of-a-pandemic-on-organized-crime-.pdf>

Gootenberg P (2008). *Andean cocaine: the making of a global drug*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Gugliotta G ve Leen J (1989 [2011]). *Kings of Cocaine: Inside the Medellín Cartel. An Astonishing True Story of Murder, Money, and International Corruption*. Garrett County Press Digital Edition.

Harper R L, Harper, G C, Stockdale J E (2002). The role and sentencing of women in drug trafficking crime. *Legal and Criminal Psychology*, 7(1), 101-114. <https://doi.org/10.1348/135532502168414>

Hernández A (2010). *Los Señores del Narco*. México D. F.: Grijalbo.

Hernández A (2021). *Emma y las otras señoras del narco*. México D. F.: Grijalbo.

Hernández R D (2019). *Coloniality of the US/Mexico Border Power, Violence, and the Decolonial Imperative*. Tuscon: The University of Arizona Press.

Ingrasci O (2007). Women in the 'Ndrangheta: The Serraino–Di Giovine Case. İçinde: G Fiandaca (der), *Women and the Mafia: Female Roles in Organized Crime Structures*, Londra: Springer, 47-52.

Izcara Palacios S P (2017). Prostitution and Migrant Smuggling Networks Operating between Central America, Mexico, and the United States. *Latin American Perspectives*, 44(6), 31-49. doi: 10.1177/0094582X17699910.

Justice in Mexico (2022). *2021 Organized Crime and Violence in Mexico Report*. Son erişim tarihi, 19/10/2022. <https://justiceinmexico.org/wp-content/uploads/2021/10/OCVM-21.pdf>

Kassab H S ve Rosen J D (2019). *Illicit Markets, Organized Crime, and Global Security*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-90635-5>

Lupsha P A (1989). Towards an Etiology of Drug Trafficking and Insurgent Relations: The Phenomenon of Narco-Terrorism. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 13(2), 61-75. doi: 10.1080/01924036.1989.9688918

Miguel P (2007). Algo sobre las narcas: Un caso de empoderamiento. *La Jornada*, 4 Ekim. Son erişim tarihi, 7/10/2022. <https://www.jornada.com.mx/2007/10/04/index.php?secti on=sociedad&article=048o1soc>

Monárrez-Fragoso J E (2018). Femicide: Impunity for the Perpetrators and Injustice for the Victims. İçinde: K Carrington vd. (der), *The Palgrave Handbook of Criminology and the Global South*, Palgrave Macmillan, 913-929. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65021-0_44, 913-929.

Pansters W G ve Benjamin T S (der) (2022). *Histories of Drug Trafficking in Twentieth-Century Mexico*. Albuquerque: University of New Mexico Press.

Parra Restrepo B (1996). La economía de la droga, ¿quiénes se benefician? *Innovar*, 8, 93-119.

Pereira I ve Ramírez L (2020). From the Colombian Coca Fields: Peasant Women Amid the War on Drugs. İçinde: J Buxton, G Margo, L Burger (der), *The Impact of Global Drug*

Policy on Women: Shifting the Needle, Bingley: Emerald Publishing, 169-178. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200023>.

Pérez-Reverte A (2003). Entrevista / Arturo Perez-Reverte / Confirma ficcion existencia de 'Reina'. Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://go.gale.com/ps/i.do?p=IFME&u=googlescholar&id=GALE%7CA123893161&v=2.1&it=r&sid=sitemap&asid=5667440f>.

Prada A M (2009). Asalariados de la muerte. Sicariato y criminalidad en Colombia. *URVIO: Revista Latinoamericana de Seguridad Ciudadana*, 8, 61-74. <https://doi.org/10.17141/urvio.8.2009.1124>

Quesada I M (2020). Las Empoderadas' Women Coca Growers Building Territorial Peace. İçinde: J Buxton, G Margo, L Burger (der), *The Impact of Global Drug Policy on Women: Shifting the Needle*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 179-181. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200024>

Ramírez-Pimienta J C (2011). Sicarias, buchonas y jefas: perfiles de la mujer en el narcocorrido. *The Colorado Review of Hispanic Studies*, 8-9, 327-352.

Ramírez-Pimienta J C (2019). "También La Nacha mentada": apuntes sobre la presencia de Ignacia Jasso en la corridística, la historia y la cultura popular de Ciudad Juárez. *Tenso Diagonal*, 8, 83-98.

Rodríguez D B (2019). *Las Ciudades Imposibles: Violencia, miedos y formas de militarización contemporánea en urbes latinoamericanas: Medellín-Ciudad Juárez*. Ciudad de México: UNAM.

Roldán M (1999). Colombia, Cocaine and the "miracle" of modernity in Medellín. İçinde: P Gootenberg (der), *Cocaine: Global Histories*, New York: Routledge, 165-182.

Rose (2020). A Mother's Story. İçinde: J Buxton, G Margo, L Burger (der), *The Impact of Global Drug Policy on Women: Shifting the Needle*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 229-235. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200031>

Rovner E S (2007). La Prehistoria de la marihuana en Colombia: consumo y cultivos entre los años 30 y 60. *Cuadernos de Economía*, 5(47), 205-222.

Sánchez C A (2022). *A Sense Of Brutality: Philosophy After Narco-culture*. Mountain View: Amherst College Press.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2019). *Global Study on Homicide, 2019*. Son erişim tarihi, 4/10/2022. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html>

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2021). *World Drug Report 2021*. Son erişim tarihi, 4/10/2022. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2021.html>

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2022). *The impact of COVID-19 on organized crime, Research Brief*. Son erişim tarihi, 4/10/2022. <https://www.unodc.org/>

documents/data-and-analysis/covid/RB_COVID_organized_crime_july13_web.pdf

Valdés Castellano G (2013). *Historia del narcotráfico en México*. Aguilar (eBook).

van Duyn P C ve Levi M (2005). *Drugs and Money Managing the drug trade and crime-money in Europe*, New York: Routledge.

Vanguardia (2019). Dan 17 años a La Comandante Bombón, jefa de sicarias de Los Zetas, 18 Ağustos. Son erişim tarihi, 5/10/2022. <https://vanguardia.com.mx/noticias/nacional/dan-17-anos-la-comandante-bombon-jefa-de-sicarias-de-los-zetas-ATVG3476969>

Wainwright T (2016). *Narconomics: How to Run a Drug Cartel*. New York: Public Affairs.

Weitzer R (2022). Sex Work: Types and Paradigms. İçinde: R Weitzer (der), *Sex for Sale: Prostitution, Pornography, and Erotic Dancing*, New York: Routledge, 3-42.

Wright M W (2013). Femicidio, narcoviolence, and gentrification in Ciudad Juárez: the feminist fight. *Environment and Planning D: Society and Space*, 31, 830-845. <https://doi.org/10.1068/d17812>.

Ağkaya O (2020). Latin Amerika'da Uyuşturucu, Trafiği ve Ticaretinin Sosyolojisi. İçinde: İ Ermağan, E Tahsin, S Tekin (der), *Dünya Siyasetinde Latin Amerika 3*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 521-548.

Ağkaya O (2022). Kadın ve Kız Çocuğu Cinayetlerine Yönelik Kavramsal Tartışmalar: Femisid, Femisid ve Ciudad Juárez Örneği. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 104-125. DOI: 10.29228/mukatcad.13.

YouTube (2015). Los Tigres Del Norte - Contrabando Y Traición (En Vivo). Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://www.youtube.com/watch?v=uFuVcltnCzc>

YouTube (2018). Las Panteras. Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://www.youtube.com/watch?v=1mCGn3BYj9M>

YouTube (2020a). Fiesta En La Sierra – Los Tucanes De Tijuana. Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://www.youtube.com/watch?v=QKlyY-qN6TY&t=7s>

YouTube (2020b). Reina de Reinas. Son erişim tarihi, 12/10/2022. <https://www.youtube.com/watch?v=pZqhMfXrTMk>

Zaitch D (2005). The Ambiguity of Violence, Secrecy, and Trust among Colombian Drug Entrepreneurs. *Journal of Drug Issues*, 35(1), 201–228. <https://doi.org/10.1177/002204260503500110>

Zellers-León A (2021). Drug Crops, Twisted Motorcycles, and Cultural Loss in Indigenous Colombia. İçinde: E D Arias ve T Grisaffi (der), *Cocaine: From Coca Fields to the Streets*, Durham: Duke University Press, 94-116.